

I. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИБЛАННІ ПИТАННЯ

УДК 796.5

Колотуха Олександр Васильович,
кандидат географічних наук, доцент

Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира
Винниченка, м. Кіровоград, Україна,
e-mail: okolotuh@ukr.net

ТУРИСТСЬКО-СПОРТИВНЕ РАЙОНУВАННЯ СВІТУ

Однією із властивостей спортивного туризму як геопросторового явища є ієрархічність як ряд підпорядкованих таксонів різного територіального рангу.

Тому *метою дослідження* стало визначення ієрархічної системи таксономічних одиниць і параметрів туристсько-спортивного районування світу.

Методика дослідження. Визначено, що в туристсько-спортивному районуванні світу основною таксономічною одиницею виступає туристсько-спортивний район. Визначено три категорії туристсько-спортивних районів: райони, що формують туристсько-спортивні потоки, – райони-донори; райони, які реалізують туристсько-спортивні потреби високого рівня в одному або декількох видах спортивного туризму – туристсько-спортивні райони-дестинації; райони, що володіють певними туристсько-спортивними ресурсами, які в перспективі можуть бути використані для цілей певних видів спортивного туризму.

Результати. Враховуючи визначальну роль природних факторів у реалізації цілей спортивного туризму, в основу туристсько-спортивного районування світу було покладено фізико-географічне районування, але при цьому максимально враховувалися і соціально-економічні аспекти – політико-адміністративний поділ, транспортна мережа тощо.

В основу туристсько-спортивного районування світу покладено чотириступеневу ієрархічну систему таксономічних одиниць: макрорайон → район → підрайон → мікрорайон.

Наступним етапом став відбір чітких, кількісних параметрів туристсько-спортивного районування, а саме – ступінь забезпеченості туристсько-спортивними ресурсами з різних видів спортивного туризму та активної рекреації, кількісно виражена через категорії складності маршрутів, та туристсько-спортивна спеціалізація району.

Практична значимість. На підставі вище зазначеного в світі було виділено 15 туристсько-спортивних макрорайонів з наступним поділом на 108 туристсько-спортивних районів. Розроблена картосхема туристсько-спортивного районування світу.

Ключові слова: спортивний туризм, районування, туристсько-спортивний район, дестинація

УДК 796.5

Колотуха Олександр Васильевич,
кандидат географических наук, доцент

Кировоградский государственный
педагогический университет имени
Владимира Винниченко, г. Кировоград,
Украина,
e-mail: okolotuh@ukr.net

ТУРИСТСКО-СПОРТИВНОЕ РАЙОНИРОВАНИЕ МИРА

Одним из свойств спортивного туризма как геопространственного явления является иерархичность как ряд подчиненных таксонов разного территориального

ранга. Поэтому целью исследования стало определение иерархической системы таксономических единиц и параметров туристско-спортивного районообразования мира.

Методика исследования. Определено, что в туристско-спортивном районировании мира основной таксономической единицей выступает туристско-спортивный район. Определены три категории туристско-спортивных районов: районы, формирующие туристско-спортивные потоки, – районы-доноры; районы, реализующие туристско-спортивные потребности высокого уровня в одном или нескольких видах спортивного туризма – туристско-спортивные районы-дестинации; районы, обладающие определенными туристско-спортивными ресурсами, которые в перспективе могут быть использованы для целей определенных видов спортивного туризма.

Результаты. Беря во внимание определяющую роль природных факторов в реализации целей спортивного туризма, в основу туристско-спортивного райониования мира было положено физико-географическое райониование, но при этом максимально учитывались и социально-экономические аспекты – политико-административное деление, транспортная сеть и т.п.

В основу туристско-спортивного райониования мира положено четырехступенчатую иерархическую систему таксономических единиц: макрорайон → район → подрайон → микрорайон.

Следующим этапом стал отбор четких, количественных параметров туристско-спортивного районообразования, а именно – степень обеспеченности туристско-спортивными ресурсами по различным видам спортивного туризма и активной рекреации, количественно выраженная через категории сложности маршрутов, и туристско-спортивная специализация района.

Практическая значимость. На основании выше упомянутого в мире было выделено 15 туристско-спортивных макрорайонов с последующим разделением на 108 туристско-спортивных районов. Разработана картосхема туристско-спортивного райониования мира.

Ключевые слова: спортивный туризм, райониование, туристско-спортивный район, дестинация

UDC 796.5

Kolotukha Oleksandr Vasilevich,
candidate of Geographical Sciences,
associate professor

Kirovograd State Pedagogical University named
after Vladimir Vinnichenko, Kirovograd, Ukraine,
e-mail: okolotuh@ukr.net

TOURISM AND SPORTS WORLD REGIONALIZATION

One of the properties of sports tourism as a geospatial phenomenon is hierarchy as a number of subordinate taxa of different territorial rank.

Therefore, *the aim of the study* is to determine the hierarchical system of taxonomic units and parameters of tourist and sports area-forming of the world.

A research method. It had been determined that the basic taxonomic unit in the tourist and sports regionalization of the world is a tourist and sports area. Three categories of tourist and sports areas have been specified: areas that form the tourist and sports groups; donor areas, that is the areas implementing tourist and sports needs of a high level at one or more types of sports tourism; tourist and sports destination-areas, that is the areas with certain tourist and sports resources that could potentially be used for the purposes of certain types of sports tourism.

Results. Taking into consideration the determinative role of natural factors at achieving the goals of sports tourism, physical and geographical regionalization have been laid to the basis for tourist and sports regionalization of the world. At this the highest

consideration was given to social and economic aspects, such as political and administrative division, transport network, etc.

The basis of the tourist and sports regionalization of the world comprises four-stage hierarchical system of taxonomic units: macro-region → region → subregion → microregion.

The next step was the selection of clear, quantitative parameters of tourist and sports regionalization, namely, the degree of provision with tourist and sports resources on various kinds of sports tourism and active recreation, quantitatively expressed in terms of complexity of routes and tourist and sports specialty of the area.

Practical significance. Based on the above mentioned there has been allocated 15 tourist and sport macro-regions with the following division into 108 tourist and sports areas in the world. A schematic map of tourist and sports regionalization of the world has been developed.

Keywords: sports tourism, regionalization, tourist and sports area, destination.

Постановка проблеми. Спортивний туризм – це вид активної рекреаційно-туристської діяльності, яка здійснюється в незайманому або слабозміненому природному середовищі, і полягає у проходженні туристських спортивних маршрутів з подоланням різноманітних перешкод природного середовища (перевалів, вершин, порогів, каньйонів, печер, боліт тощо) різними засобами пересування із використанням спеціальних технічних прийомів і спорядження [4, с. 12]. До категорії спортивного туризму ми відносимо активний туризм, пригодницький туризм, екстремальний туризм та види активної спортивної рекреації (альпінізм, скелелазіння, льодолазіння, яхтинг, дайвінг та ін.).

У геопросторовому вимірі спортивний туризм стає все більш вагомим сегментом світової туристської галузі. За оцінками Всесвітньої туристської організації (UNWTO) та організацій, що займаються розвитком активних форм туризму та рекреації, на його долю припадає більше 10% туристського ринку світу, а темпи зростання туристських подорожей з активними засобами пересування перевищують середні темпи зростання туризму в цілому і становлять 5-7% щорічно.

Однією з властивостей спортивного туризму як геопросторового явища є ієрархічність як ряд підпорядкованих таксонів різного територіального рангу. Найбільш розробленим і тим, що часто зустрічається, способом структурування територій є рекреаційно-туристське районування, яке традиційно виступає в якості наукової бази територіального управління туристським комплексом, і має значення при реалізації програм розвитку туризму. Підставою для виділення окремих туристських районів є особливості територіальної концентрації рекреаційно-туристських ресурсів та туристської спеціалізації тієї чи іншої території.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Існує певна кількість підходів до рекреаційного та туристського районування світу.

Так, UNWTO використовує власну схему рекреаційного районування світу. Нею визначено 5 регіонів і 14 субрегіонів: *Європа* (Північна Європа, Західна Європа, Центральна/Східна Європа, Південна/Середземноморська Європа); *Азія об'єднується з Тихоокеанським регіоном* і поділяється на

Північно-Східну Азію, Південно-Східну Азію, Південну Азію, Океанію; *Американський регіон* об'єднує Північну Америку, країни Карибського басейну, Центральну Америку та Південну Америку; у складі *Африки* виокремлюються Північна Африка і Регіон південніше пустелі Сахара; окремо виділяється *регіон Близького Сходу* [7].

Російський географ Ю.Д. Дмітрієвський виконав рекреаційно-туристське районування світу за п'ятиступеневою схемою: рекреаційно-туристська зона → рекреаційно-туристський макрорайон → рекреаційно-туристський мезорайон → рекреаційно-туристський мікрорайон → туристський центр. Автором виділено 27 рекреаційно-туристських зон з урахуванням фізико-географічного зонування, але ж і з узгодженням його з політичним та політико-адміністративним устроєм. Ю.Д.Дмітрієвським виділяються такі рекреаційно-туристські зони: в СНД – 3 зони (Південна, Центральна, Північно-Східна); в Європі – 4 зони (Східна Європа, Північна Європа, Західна Європа, Південна Європа); в Азії – 5 зон (Південно-Західна Азія, Південна Азія, Південно-Східна Азія, Східна Азія, Центральна Азія); в Африці – 2 зони (Північна Африка та Африка південніше Сахари (Тропічна Африка)); Австралія і Океанія – 3 зони (власне Австралія з Тасманією, Нова Зеландія, Океанія); Північна Америка – 8 зон (Схід США, Захід США, Центр США, Тихоокеанська зона, Південно-східне узбережжя, Аляска, Гавайські острови, Канада); Латинська Америка – 2 зони (Карибська, країни Південної Америки). Зони, в свою чергу, поділяються на макрорайони. Так, наприклад, Східна Європа поділяється на Балтію, Польщу, Центральний район, Причорноморський район [2]. Запропоноване районування викликає багато питань щодо співмірності зон та макрорайонів, критеріїв їх виділення тощо.

Більш досконалим, на нашу думку, є рекреаційно-географічне районування світу, виконане російськими географами П.М. Зачиняєвим та М.С.Фальковичем (із уточненнями О.О. Бейдика). В основу районування автори поклали чотириступеневу ієрархічну систему таксономічних одиниць: макрорайон → мезорайон → підрайон → мікрорайон. Кожна наступна таксономічна одиниця входить як складова до попередньої. Таким чином, макрорайон складається з мезорайонів, а ті у свою чергу з підрайонів і т.д. У цілому в світі авторами виокремлюється вісім рекреаційних районів найвищого таксономічного рангу – *макрорайонів*. До них належать Європа, Азія, Північна Америка, Південна Америка, Центральна Америка та басейн Карибського моря, Африка, Австралія та Океанія, Антарктида [3,1].

Виклад основного матеріалу. Всі вищезазначені схеми рекреаційного та рекреаційно-туристського районування були розроблені для міжнародного туризму і створювалися на основі різних критеріїв і ознак, основними серед яких були наступні: кількість міжнародних туристських прибуттів, розмір прибутків від міжнародного туризму, ступінь рекреаційного освоєння території та структура виконуваних нею

рекреаційних функцій; наявність рекреаційно-туристських ресурсів і їх територіальні сполучення; питома вага зайнятих у туристському господарстві від загальної кількості працюючого населення; питома вага рекреаційних територій у структурі землекористування; кількість місць у закладах організованої рекреації тощо. Одним з основних принципів запропонованих схем районування виступає принцип узгодження рекреаційного районування з адміністративно-територіальним устроєм.

Серед вказаних ознак є такі, що можуть бути використані при районуванні спортивного туризму, так і ті, що є неприйнятними. Адже спортивний туризм пред'являє свої специфічні вимоги до власної територіальної організації. Так, щодо критерію узгодження рекреаційного районування з адміністративно-територіальним устроєм, то в багатьох випадках, туристсько-спортивними районами-дестинаціями виступають такі, що знаходяться на територіях кількох країн (Альпи, Кавказ, Гімалаї тощо), і виділені вони, в першу чергу, за фізико-географічними ознаками.

Таким чином, туристське районування – завдання досить складне. Складність його полягає в двох аспектах: 1) розглядається територія всього світу, тобто дуже різні, несхожі один з одним регіони; 2) районування повинно охопити такі місця, де туризму практично немає або він слабо розвинений, але для нього є певні передумови. Щодо другого аспекту, то прості туристські походи (до I категорії складності включно) з популярних видів спортивного туризму (пішохідного, велосипедного, автмототуризму тощо) можна здійснювати й слабопересіченою місцевістю в густонаселених районах світу, тобто всюди. Таким чином, спортивний туризм своїми можливостями здійснення «покриває» всю земну поверхню й навіть частину акваторії нашої планети (водний, вітрильний туризм, яхтинг).

На нашу думку, рекреаційно-туристське районування для потреб спортивного туризму повинно базуватися на таких основних принципах:

- *природному* – райони, в більшості випадків, виділяються за фізико-географічними ознаками;
- *генетичному* – райони виділяють на основі історичного аналізу процесу територіальної організації спортивного туризму і прогнозних тенденцій його розвитку;
- *соціально-економічному* – максимальне задоволення туристсько-спортивних потреб населення, раціональне використання рекреаційних ресурсів, обсяги прибутку від спортивного туризму тощо;
- *політико-адміністративному* – узгодження, по можливості, рекреаційно-туристського районування з адміністративно-територіальним устроєм.

Система методів районування складається з чотирьох підсистем: формування концептуальної моделі районування, виміру параметрів об'єкта районування, виділення районів, перевірки отриманих результатів.

Таким чином, туристсько-спортивне районування – це окремий випадок загального процесу туристського районування. Воно також пов'язане з певним типом освоєння території, яка набуває специфічних рекреаційно-туристських функцій і, отже, спеціалізацію в рамках загального розподілу праці цілісного простору окремого регіону. Процеси районування носять достатньо довготривалий характер навіть у разі визначення певної туристсько-спортивної спеціалізації району, яка, як правило, не грає особливо значущої ролі в господарстві і не є домінуючою навіть в самих рекреаційно-туристських районах.

Процес туристсько-спортивного, як і будь-якого рекреаційного і туристського районування, проходить чотири етапи. На першому етапі передбачається існування неосвоєної, але стратегічно важливої території з потенційними туристсько-спортивними ресурсами. Другий етап припускає швидке зростання популярності нового туристсько-спортивного району, що супроводжується формуванням установки в масовій свідомості на унікальність туристсько-спортивних ресурсів даної території. Третій етап характеризується досягненням туристсько-спортивним районом піку свого розвитку, за яким слідує зниження туристської популярності. В рамках четвертого етапу відбувається стабілізація і можлива навіть переорієнтація туристського району.

Отже, туристсько-спортивне районування є видом окремого, галузевого туристського районування, що відображає тільки один аспект (спортивний туризм), який може бути адекватно описаний на фундаментальній основі. При цьому повинні дотримуватися й загальногеографічні принципи районування: об'єктивність, багатоаспектність, ієрархічність і конструктивність. Об'єктивність означає, що районування ознаки повинні відображати конкретні характеристики. Багатоаспектність (комплексність оцінки) обумовлена різноманітністю видів спортивного туризму і активної рекреації. Ієрархічність дозволяє ділити територію на макрорайони, райони, підрайони, що знаходяться в чіткому взаємному зв'язку і підпорядкуванні. Конструктивність визначається чіткістю поставлених при районуванні завдань. На відміну від традиційного економічного підходу, в якому розглядається тільки одна функція району, – обслуговування туристів, в туристсько-спортивному районуванні район визначається як територія, однорідна по характеру туристського використання, отже, вона повинна відрізнятися комплексом ознак.

Аналіз факторів туристського районування дозволив віднести до числа районування факторів у спортивному туризмі наступні:

1. Природно-географічні особливості території (кліматичні, орографічні, гідрологічні, спелеологічні, ботанічні тощо);
2. Основні особливості географічного положення з точки зору спортивного туризму (положення по відношенню до районів, що генерують туристсько-спортивні потоки, районів – туристсько-спортивних

дестинацій, положення по відношенню до нестабільних в політичному плані районів і «гарячих точок планети», взаємини з суміжними країнами, а також з тими державами, по території яких проходять туристські спортивні маршрути та комунікації, що використовуються туристами тощо);

3. Рівень забезпеченості специфічними спортивними рекреаційно-туристськими ресурсами тих чи інших видів спортивного туризму та активної рекреації;

4. Характер природи, рівень комфортності чи дискомфортності кліматичних умов, багатство і різноманітність туристсько-спортивних ресурсів, можливість і зручність їх використання;

5. Насиченість території атрактивними природними пам'ятками, історико-культурними об'єктами, їх взаємопоєднання і положення по відношенню до основних зон і центрів спортивного туризму;

6. Ступінь привабливості природних пам'яток для основної частини туристів-спортсменів;

7. Рівень доступності району з токи зору існуючих комунікацій;

8. Рівень необхідних витрат у часі для прибуття на дану територію і повернення додому;

9. Загальний рівень витрат фінансових коштів туристами для здійснення подорожі;

10. Рівень розвитку туристської інфраструктури (оснащеність території мінімально необхідними засобами розміщення, внутрішнім транспортом, засобами зв'язку, підрозділами контрольно-рятувальних служб тощо);

11. Кваліфікація обслуговуючого туристів персоналу – інструкторів, гірських гідів, рятувальників, шерпів та ін.;

12. Ємність території для прийому туристів;

13. Стабільність внутрішньополітичної ситуації;

14. Рівень безпеки для туристів з точки зору криміногенної та екологічної ситуації;

15. Обсяг туристських потоків, які відвідують даний район, і передумови для формування таких потоків у майбутньому;

16. Структура зарубіжної туристської клієнтури, що приїжджає в район;

17. Основні особливості туризму в даному районі (ритми сезонності, тривалість, переважаючі види туризму, основні цілі відвідування тощо);

18. Ставлення місцевої влади та місцевих туристських органів до проблем активного туризму;

19. Економічна роль спортивного туризму для даного району (розмір надходжень до бюджету від туризму, витрати на розвиток туристської інфраструктури, місце туризму серед інших галузей економіки і взаємозв'язок з цими галузями, вплив туризму на зайнятість місцевого населення, загальний економічний ефект від туризму);

20. Перспективи розвитку спортивного туризму в даному районі.

Значення всіх цих факторів у формуванні туристсько-спортивних районів неоднакове. Дія визначених факторів проявляється в найрізноманітніших комбінаціях. Слід звернути увагу на те, що районування багатьох країн з точки зору внутрішнього туризму зазвичай не збігається з таким в плані міжнародного туризму, тому що якийсь цікавий і доступний для своїх громадян район може бути малоцікавим або важкодоступним для іноземних туристів. Або, навпаки, привабливі для туристів місця далеко не завжди викликають інтерес у місцевого населення з причини своєї повсякденності.

Однак, таке розмаїття районоутворюючих факторів не сприяє чіткому, однозначному виділенню туристських районів. Тому слід визначити ієрархічну систему таксономічних одиниць та окреслити чіткі, бажано в кількісному еквіваленті, параметри районоутворення.

Туристське районування спирається на системно-структурний підхід. За найбільшу територіальну одиницю береться «регіон» (варіант UNWTO), «зона» (варіант Ю.Д. Дмитрієвського), «макрорайон» (варіант П.М.Зачиняєва та М.С.Фальковича).

Терміни і поняття «район» і «регіон» в соціально-економічній географії у більшості випадків вживаються як синоніми. Водночас між ними є очевидні відмінності. Поняття «район» переважно застосовується для означення місцевості, що вирізняється за географічними, економічними, адміністративними та іншими ознаками (економічний, адміністративний, ресурсно-рекреаційний, туристсько-спортивний). Поняття ж «регіон» більш містке і загальне.

Але основною елементарною таксономічною одиницею всіх вищезазначених схем туристського районування виступає країна. Тому що, розгляд кожної країни окремо є абсолютно необхідним, оскільки розглядається питання міжнародного туризму, тобто обміну туристами між окремими країнами. Крім того, весь статистичний облік в міжнародному туризмі проводиться саме по країнах. Слід зазначити і те, що вплив туризму на економіку розглядається також по країнах. В силу цих факторів саме країна виступає як найважливіша таксономічна одиниця при районуванні в міжнародному туризмі.

Натомість, в туристсько-спортивному районуванні світу, на нашу думку, основною таксономічною одиницею виступає туристсько-спортивний район, який має наступні характерні риси.

По-перше, туристсько-спортивний район – це соціальне по своєму характеру і кінцевому продукту утворення. Його продукція – специфічні туристсько-спортивні послуги, що забезпечують розширене відтворення фізичних і духовних сил населення, активний відпочинок, можливість заняття видами активної рекреації, активні розваги, а споживачі подібного роду послуг – туристи-спортсмени.

По-друге, для розміщення туристсько-спортивних районів-дестинацій характерне яскраво виражене орієнтування на специфічні

спортивні рекреаційно-туристські ресурси. На відміну від густо заселених, урбанізованих районів, туристсько-спортивні райони-дестинації державного і міжнародного значення виникають на базі унікальних поєднань туристсько-спортивних ресурсів, поширених обмежено.

По-третє, багатьом туристсько-спортивним районам властива сезонність функціонування, обумовлена як природною ритмікою, так і рядом аспектів організації суспільного життя.

Формування туристсько-спортивних районів-дестинацій спричиняється через формування мережі туристсько-спортивних маршрутів. Спортивними туристськими маршрутами часто охоплюється не весь природний район, а одна або кілька його частин. Погоджуємося з твердження російського географа А.Ю.Корольова, що саме завершеність системи активних маршрутів є тим критерієм, який виділяє туристсько-спортивні райони в природно-географічному районі [5]. Кожен з існуючих туристсько-спортивних районів-дестинацій володіє завершеною системою маршрутів. Маршрути об'єднують різні місцевості (гірські масиви, річки з їх долинами) в один район і одну систему. Незважаючи на те, що фізико-географічне районування є, безсумнівно, базовим для розуміння всіх або більшості туристсько-спортивних процесів, для комплексного туристського районування і туристсько-спортивного районування слід також спиратися на сітку адміністративно-територіального поділу території. Це тому, що існує необхідність виділення не тільки районів-дестинацій, а й районів проживання туристів, відділених від дестинацій транспортним перевезенням.

Ядрами формування основних, найбільш популярних туристсько-спортивних районів-дестинацій, в першу чергу, виступають гірські регіони світу. Туристські маршрути в основному визначають процес формування туристських районів у горах і впливають на принципи туристського районування гірських територій. Гори традиційно є привабливими в туристському відношенні ландшафтами. Гірські місцевості відрізняються певною туристською спеціалізацією, сезонністю туристських потоків, особливостями територіальної організації туризму.

Можна погодитися з О.О.Любіцевою, що мотиваційне урізноманітнення запитів споживачів туристського продукту, зреалізовано в територіальній диференціації споживання, що є підставою для зонування світового туристського простору [6]. На підставі цього нами визначені:

- а) зона формування інтенсивного туристсько-спортивного попиту, яка охоплює високо- та середньорозвинені країни світу;
- б) зона задоволення туристсько-спортивного попиту, яка обмежена параметрами, які визначають складність туристських спортивних походів різних видів туризму, наявністю відповідних туристсько-спортивних ресурсів, природних атракцій тощо;
- в) зона потенційного туристсько-спортивного попиту, представлена районами, які володіють певними туристсько-спортивними

ресурсами і можуть бути використані або вже почали використовуватися для цілей спортивного туризму;

г) зона екстремального попиту, що включає території, дискомфортні за погодно-кліматичними умовами (Арктика, Антарктида, високогір'я).

На підставі цього нами визначено три категорії туристсько-спортивних районів:

1. Туристсько-спортивні райони, що формують туристсько-спортивні потоки, – райони-донори. Це, в першу чергу, рівнинні райони Західної та Східної Європи, центральні райони Росії, центральні та східні райони США та Канади. Ці райони також мають певні, але обмежені туристсько-спортивні ресурси, достатні для проведення нескладних походів (як правило, до I к.с. включно) з популярних видів спортивного туризму – пішохідного, велосипедного, автомо́то, лижного тощо.
2. Туристсько-спортивні райони, що реалізують туристсько-спортивні потреби високого рівня з одного чи декількох видів спортивного туризму – туристсько-спортивні райони-дестинації. Це, в першу чергу, – гірські райони світу.
3. Туристсько-спортивні райони, що володіють певними туристсько-спортивними ресурсами і в перспективі можуть бути використані або вже використовуються для цілей певних видів спортивного туризму. Зараз спостерігається процес пошуку та освоєння таких районів.

Зважаючи на визначальну роль природних факторів у реалізації цілей спортивного туризму, в основу туристсько-спортивного районування світу нами покладено фізико-географічне районування. Адже природно-ресурсна складова туристсько-спортивного продукту, тобто використання природно-рекреаційних умов та ресурсів в спортивному туризмі, обумовлює необхідність урахування дії природничих законів геосфери (єдності та цілісності геосфери, ритмічності, зональності). Але при цьому максимально враховувалися і соціально-економічні аспекти – політико-адміністративний поділ, транспортна мережа (можливість під'їзду та виїзду з туристсько-спортивного району), існуюча інфраструктура відпочинково-розважального туризму, яка також може використовуватися спортивними туристами тощо.

Отже, в основу туристсько-спортивного районування світу нами покладено чотириступеневу ієрархічну систему таксономічних одиниць: макрорайон → район → підрайон → мікрорайон. Кожна наступна таксономічна одиниця входить як складова до попередньої.

Туристсько-спортивний макрорайон – найбільша ієрархічна одиниця туристсько-спортивного районування світу, яка охоплює частину материка, що знаходиться у певних географічних поясах та природних зонах. У відповідності до цього виділяються арктично-субарктичні, помірні, субтропічно-тропічні, субекваторіально-екваторіальні макрорайони на всіх материках нашої планети.

Туристсько-спортивний район – складова туристсько-спортивного макрорайону, яка відповідає певній фізико-географічній країні (гірські країни, плоскогір'я, нагір'я, рівнини тощо) і має завершену систему туристсько-спортивних маршрутів. Виділяються три категорії туристсько-спортивних районів: туристсько-спортивні райони, що формують туристсько-спортивні потоки; туристсько-спортивні райони-дестинації; туристсько-спортивні райони – потенційні дестинації.

Туристсько-спортивний підрайон – складова туристсько-спортивного району, яка може виокремлюватися в межах району за певними ознаками (орографічними, ландшафтними, політико-адміністративними, етнічними тощо). Так, наприклад, в межах Кавказького туристсько-спортивного району виділяються такі підрайони: Західний Кавказ, Центральний Кавказ, Східний Кавказ.

Туристсько-спортивний мікрорайон – складова туристсько-спортивного підрайону, яка може виокремлюватися в межах підрайону за певними ознаками (орографічними, ландшафтними, політико-адміністративними тощо). Наприклад, в межах Поліського підрайону нами виділено такі туристсько-спортивні мікрорайони: Волинське Полісся, Київсько-Житомирське Полісся, Чернігівське Полісся.

Після визначення ієрархічної системи таксономічних одиниць наступним етапом слід вважати відбір чітких, кількісних параметрів туристсько-спортивного районоутворення. Такими, на нашу думку, є ступінь забезпеченості туристсько-спортивними ресурсами з різних видів спортивного туризму (пішохідного, лижного, гірського, водного, велосипедного, автомото, спелеологічного, вітрильного) та активної рекреації (альпінізму, скелелазіння), яка може бути кількісно виражена через категорії складності маршрутів, та туристсько-спортивна спеціалізація району.

На підставі вищезазначеного нами були виділені 15 туристсько-спортивних макрорайонів з подальшим поділом на 108 туристсько-спортивних районів (від 2-х до 31 в різних макрорайонах) (табл. 1). Картосхема туристсько-спортивного районування світу представлена на рис. 1. Загальна бальна оцінка туристсько-спортивного району складається із загальної суми балів, які відповідають категоріям складності туристських спортивних маршрутів (від I до VI к.с.) із восьми визначених видів спортивного туризму та складності маршрутів в альпінізмі та скелелазіння (приведені автором у відповідність до шестирівневої шкали). Для районів, які не мають затверджених еталонних туристсько-спортивних маршрутів, автором виконана експертна оцінка категорій складності.

Табл. 1.

Схема та основні типологічні ознаки туристсько-спортивних макрорайонів світу

№	Туристсько-спортивний	Туристсько-спортивні райони, що входять до складу макрорайону	Ступінь забезпеченості туристсько-спортивними ресурсами	Загальна оцінка	Туристсько-спортивна
---	-----------------------	---	---	-----------------	----------------------

Географія та туризм

макрорайон		пішохідними	лижними	гірськими	водними	велo	автомото	спелеo	вітряними	альпінізм, скелелазіння	(в балах)	спеціалізація району
1. Євразійський арктично-субарктичний	1.1. <i>Кольський півострів</i>	4	6	-	4	5	5	-	6	2*	32	лижний туризм
	1.2. <i>Полярний Урал</i>	5	6	-	4	5	5	-	-	2*	27	лижний туризм
	1.3. <i>Приполярний Урал</i>	6	6	3	4	5	5	-	-	3*	32	пішохідний, лижний туризм
	1.4. <i>Шпіцберген</i>	6*	6*	3	-	-	-	-	6	3*	24	пішохідний, лижний туризм
	1.5. <i>Таймир</i>	6	6	-	5	-	-	-	6	3*	26	пішохідний, лижний туризм
	1.6. <i>плато Путорана та Півн. Якутія</i>	6	6	-	5	-	-	-	6	3*	26	пішохідний, лижний туризм
	1.7. <i>Верхоянський хребет</i>	6	6	4	5	-	-	-	-	4*	25	пішохідний, лижний туризм
	1.8. <i>хребет Черського</i>	6	6	4	5	-	-	-	-	4*	25	пішохідний, лижний туризм
	1.9. <i>Чукотка</i>	6	6	-	4	-	5	-	6	-	27	пішохідний, лижний туризм
	1.10. <i>Корякське нагір'я</i>	6	6	-	4	-	-	-	-	2*	18	пішохідний, лижний туризм
	1.11. <i>o-ви Північного Льодовитого океану</i>	6	6	-	-	-	-	-	-	2*	14	пішохідний, лижний туризм
2. Євразійський помірний	2.1. <i>Ісландія</i>	5*	5*	2*	3*	5*	5*	1*	6*	3*	35	пішохідний, велотуризм
	2.2. <i>Скандинавія</i>	5*	6*	3*	6*	6*	6*	3*	6*	3*	44	лижний, водний, велотуризм
	2.3. <i>Фінляндія</i>	3*	5*	-	4	5*	5*	-	6*	-	28	лижний, велотуризм
	2.4. <i>Карелія</i>	3	3	-	3	4	5	-	3	-	21	лижний, водний туризм
	2.5. <i>Північ Європейської Росії</i>	3	4	-	4	5	5	3	6*	-	30	пішохідний, лижний туризм
	2.6. <i>Урал</i>	3	6	-	3	5	6	3	-	2*	28	пішохідний, лижний туризм
	2.7. <i>Західно-Сибірська рівнина</i>	3	3	-	3	5	5	3	5	-	27	пішохідний, лижний туризм
	2.8. <i>Східно-Сибірське плоскогір'я</i>	5	5	-	4	5	5	1	5	-	30	пішохідний, лижний туризм
	2.9. <i>Камчатка</i>	6	6	-	4	5	6	-	6	3*	36	пішохідний, лижний туризм
	2.10. <i>Сахалін та Курильські o-ви</i>	5	5	-	-	5	5	-	6	2*	28	пішохідний туризм
	2.11. <i>гори Південної Якутії</i>	6	6	-	6	6	6	-	-	4*	34	пішохідний, лижний, водний туризм
	2.12. <i>Далекий Схід</i>	5	6	-	6	6	6	2	6	3*	40	пішохідний, лижний, водний туризм
	2.13. <i>Прибайкалля</i>	6	6	3	6	6	6	-	6	4*	43	пішохідний, лижний, водний туризм
	2.14. <i>Саяни</i>	6	6	3	6	6	6	-	-	3*	42	пішохідний, лижний, водний туризм
	2.15. <i>Алтай</i>	6	6	6	6	6	6	-	2	6*	44	пішохідний, лижний, гірський, водний туризм, альпінізм
	2.16. <i>Тянь-Шань</i>	5	4	6	6	6	6	-	5*	6*	44	гірський, водний, велотуризм, альпінізм
	2.17. <i>Памір</i>	4	4	6	6	6	6	-	-	6*	38	гірський, водний туризм, альпінізм
	2.18. <i>Казахстан та пустельні райони Середньої Азії</i>	3	4	-	2	6	6	6	6*	-	33	велo, автомото, спелеотуризм
	2.19. <i>Кавказ</i>	4	4	6	6	6	6	6	-	6*	44	гірський, водний, спелеотуризм, альпінізм
	2.20. <i>Європейська рівнинна частина Росії</i>	1	2	-	2	2	2	3	2	-	14	пішохідний, велотуризм
	2.21. <i>Карпати</i>	3	4	2	4	5	5	2	-	2*	27	пішохідний, лижний, водний туризм
	2.22. <i>Крим</i>	3	2	2	-	5	5	4	6	2*	29	пішохідний, спелеотуризм, скелелазіння
	2.23. <i>Східно-Європейський рівнинний</i>	1*	1*	-	2*	2	2	5*	6	-	19	пішохідний, велотуризм
	2.24. <i>Західно-Європейський рівнинний</i>	1*	1*	-	1*	2*	2*	2*	6*	-	15	пішохідний, велотуризм
	2.25. <i>Альпи</i>	4*	5*	6*	5*	6*	5*	4*	-	6*	41	гірський туризм, альпінізм
	2.26. <i>Піренеї</i>	4*	5*	6*	5*	6*	5*	5*	-	6*	42	гірський туризм,

Географія та туризм

		2.27. Південно-Європейський рівнинний	1*	1*	-	1*	2*	2	5*	6*	2*	20	альпінізм, пішохідний, велотуризм
		2.28. Монголія	5*	5*	5*	5*	6*	6*	-	2*	2*	36	пішохідний, лижний, водний туризм
		2.29. Японські острови	3*	3*	2*	1*	4*	2*	2*	6*	3*	26	пішохідний, велотуризм
		2.30. Північний Китай та Корея	3*	3*	-	5*	4*	4*	4*	6*	2*	31	пішохідний, водний, велотуризм
		2.31. пустеля Гобі	3*	-	-	-	6*	6*	-	-	-	15	пішохідний, вело, автотуризм
3.	Євразійський субтропічно-тропічний	3.1. півострів Мала Азія (Туреччина)	5*	4*	5*	5*	6*	6*	5*	6*	5*	47	гірський, водний, спелеотуризм
		3.2. Близький Схід	2*	-	-	-	5*	5*	1*	6*	1*	20	пішохідний, велотуризм
		3.3. Іранське нагір'я	4*	-	2*	3*	5*	6*	2*	-	3*	25	пішохідний, вело, автотуризм
		3.4. Ельбурс	4*	-	5*	3*	5*	6*	-	-	5*	27	пішохідний, гірський туризм
		3.5. Каракорум	4*	-	6*	6*	6*	6*	-	-	6*	34	гірський туризм, альпінізм
		3.6. Гіндукуш	4*	-	6*	6*	6*	6*	-	-	6*	34	гірський туризм, альпінізм
		3.7. Гімалаї	4*	-	6*	6*	6*	6*	-	-	6*	34	гірський туризм, альпінізм
		3.8. Тібет та Куньлунь	4*	5*	6*	6*	6*	6*	-	-	6*	39	гірський, водний, туризм, альпінізм
		3.9. Центральні-Китайський рівнинний	1*	-	-	1*	2*	2*	4*	2*	-	12	пішохідний, велотуризм
		3.10. Пакистан	3*	-	-	5*	2*	4*	2*	-	2*	18	пішохідний, велотуризм
		3.11. Аравійський п-ів	3*	-	-	-	5*	6*	1*	6*	-	21	пішохідний, вело, автотуризм
4.	Євразійський субекваторіально-екваторіальний	4.1. півострів Індостан	1*	-	-	5*	2*	4*	1*	6*	-	19	пішохідний, велотуризм
		4.2. о. Шрі-Ланка	3*	-	-	-	2*	4*	1*	6*	-	16	пішохідний, велотуризм
		4.3. М'янма	1*	-	-	2*	2*	4*	-	6*	-	15	пішохідний, велотуризм
		4.4. півострів Індокитай	1*	-	-	2*	2*	4*	3*	6*	-	18	пішохідний, велотуризм
		4.5. Тайвань	2*	-	-	2*	2*	2*	-	6*	-	14	пішохідний, велотуризм
		4.6. Філіппінські острови	3*	-	-	-	2*	2*	2*	6*	-	15	пішохідний, велотуризм
		4.7. Зондський архіпелаг	3*	-	-	-	2*	2*	2*	6*	3*	16	пішохідний, велотуризм
5.	Північноафриканський субтропічно-тропічний	5.1. Атлас	5*	5*	5*	2*	6*	6*	4*	6*	5*	44	пішохідний, гірський туризм
		5.2. Сахара	5*	-	-	-	6*	6*	4*	-	-	21	пішохідний, вело, автотуризм
		5.3. Нубійська пустеля	3*	-	-	-	6*	6*	-	-	-	15	пішохідний, вело, автотуризм
6.	Африканський субекваторіально-екваторіальний	6.1. Західно-Африканський рівнинний	1*	-	-	2*	5*	4*	1*	6*	3*	22	пішохідний, велотуризм
		6.2. Центральні-Африканський рівнинний	1*	-	-	5*	5*	4*	1*	6*	-	22	пішохідний, велотуризм
		6.3. Ефіопське нагір'я	5*	-	2*	5*	5*	6*	2*	-	5*	30	пішохідний, гірський туризм
		6.4. Екваторіально-Африканський рівнинний	1*	-	-	2*	5*	4*	2*	6*	-	20	пішохідний, велотуризм
		6.5. Східно-Африканське плоскогір'я	5*	-	5*	5*	5*	6*	2*	6*	5*	39	пішохідний, гірський, водний туризм
7.	Південноафриканський субтропічно-тропічний	7.1. пустеля Наміб	3*	-	-	-	6*	6*	-	-	-	15	пішохідний, вело, автотуризм
		7.2. Калахарі	3*	-	-	-	5*	6*	-	-	-	14	пішохідний, вело, автотуризм
		7.3. Драконові гори	3*	3*	2*	2*	5*	5*	4*	-	5*	29	пішохідний, гірський, велотуризм
		7.4. Капські гори	3*	-	2*	2*	5*	5*	3*	-	3*	23	пішохідний, гірський, велотуризм
		7.5. Південно-Східно-Африканський рівнинний	1*	-	-	2*	2*	2*	4*	6*	-	17	пішохідний, велотуризм
		7.6. Мадагаскар	3*	-	-	2*	5*	5*	3*	6*	2*	26	пішохідний, велотуризм
8.	Північноамериканський арктично-субарктичний	8.1. Аляска	6*	6*	6*	6*	6*	6*	1*	6*	6*	49	пішохідний, лижний, гірський, велотуризм, альпінізм
		8.2. Юкон	6*	6*	6*	6*	6*	6*	-	-	6*	42	пішохідний, лижний, гірський, туризм, альпінізм

Географія та туризм

		8.3. Канадський Арктичний архіпелаг	6*	6*	-	-	-	-	-	-	3*	15	пішохідний, лижний туризм
		8.4. Канадська Північ	6*	6*	-	6*	-	6*	2*	6*	-	32	пішохідний, лижний туризм
		8.5. Гренландія	6*	6*	-	-	-	-	1*	6*	3*	22	лижний туризм
		8.6. Лабрадор	5*	5*	-	2*	-	6*	-	6*	1*	25	пішохідний, лижний туризм
9.	Північноамериканський помірний	9.1. Аппалачі	3*	3*	2*	2*	5*	5*	3*	-	3*	26	пішохідний, велотуризм
		9.2. Ньюфаундленд	3*	3*	-	2*	5*	5*	-	6*	1*	25	пішохідний, велотуризм
		9.3. Центральна-Канадський рівнинний	1*	1*	-	2*	2*	2*	3*	3*	-	14	пішохідний, велотуризм
		9.4. Скелясті гори	5*	4*	5*	5*	6*	6*	5*	-	6*	42	пішохідний, гірський, велотуризм, альпінізм
		9.5. Великий Басейн	5*	-	2*	-	6*	6*	3*	-	5*	27	пішохідний, велотуризм
		9.6. Північноамериканський рівнинний	1*	-	-	2*	2*	2*	6*	6*	-	19	пішохідний, велотуризм
10.	Північноамериканський субтропічно-тропічний	10.1. Мексиканське нагір'я	4*	-	3*	4*	6*	6*	3*	6*	5*	37	пішохідний, гірський, велотуризм
		10.2. Центральна Америка	4*	-	-	2*	5*	5*	1*	6*	5*	28	пішохідний, велотуризм
		10.3. острови Вест-Індії	2*	-	-	-	2*	2*	3*	6*	3*	18	пішохідний, вело, вітрильний туризм
11.	Південноамериканський субекваторіально-екваторіальний	11.1. Північні Анди	4*	-	5*	5*	6*	6*	3*	-	6*	35	пішохідний, гірський, велотуризм
		11.2. Гвіанське плоскогір'я	4*	-	-	4*	5*	6*	3*	-	3*	25	пішохідний, велотуризм
		11.3. Амазонія	3*	-	-	2*	-	5*	-	5*	-	15	пішохідний, водний туризм
		11.4. Бразильське плоскогір'я	3*	-	-	2*	5*	5*	3*	-	2*	20	пішохідний, велотуризм
12.	Південноамериканський субтропічно-тропічний	12.1. Центральні Анди	4*	-	5*	5*	6*	6*	1*	-	6*	33	пішохідний, гірський, велотуризм
		12.2. Аргентинський рівнинний	1*	-	-	2*	2*	2*	2*	6*	-	15	пішохідний, велотуризм
		12.3. Східно-Бразильський	1*	-	-	2*	2*	2*	1*	6*	-	14	пішохідний, велотуризм
13.	Південноамериканський помірний	13.1. Патагонія	5*	5*	3*	3*	6*	6*	2*	6*	5*	41	пішохідний, лижний, велотуризм
		13.2. Вогняна Земля	5*	5*	2*	-	-	6*	-	6*	3*	27	пішохідний, лижний туризм
14.	Австралійсько-Океанійський	14.1. Австралійський рівнинний	3*	-	-	-	5*	6*	4*	6*	1*	25	пішохідний, вело, автотуризм
		14.2. Великий Вододільний хребет	3*	-	1*	-	5*	5*	4*	6*	3*	27	пішохідний, велотуризм
		14.3. Австралійські Альпи	3*	2*	2*	-	5*	5*	3*	-	3*	23	пішохідний, гірський, велотуризм
		14.4. Тасманія о.	3*	2*	-	-	5*	5*	-	6*	2*	23	пішохідний, велотуризм
		14.5. острови Нова Зеландія	5*	5*	5*	3*	5*	5*	3*	6*	6*	43	пішохідний, гірський, водний, велотуризм, альпінізм
		14.6. Нова Гвінея о.	3*	-	-	-	-	5*	5*	6*	5*	24	пішохідний туризм
		14.7. Гавайські острови	3*	-	-	-	2*	5*	2*	6*	5*	23	пішохідний, велотуризм
15.	Антарктичний	15.1. Антарктичний півострів	5*	6*	2*	-	-	-	1*	6*	5*	25	пішохідний, лижний туризм
		15.2. Прибережний Антарктичний	5*	6*	2*	-	-	-	1*	6*	5*	25	пішохідний, лижний туризм
		15.3. Внутрішньоантарктичний	5*	6*	5*	-	-	-	-	-	5*	21	лижний, гірський туризм

Алтай – туристсько-спортивний район-дестинація. *Шпіцберген* – туристсько-спортивний район – потенційна дестинація. Західно-Європейський рівнинний – туристсько-спортивний район, що формує туристсько-спортивні потоки Примітка: * - експертна оцінка категорії складності, виконана автором

Відповідно до функціональних особливостей визначено три групи туристсько-спортивних районів:

1. туристсько-спортивні райони-дестинації – 42 райони;
2. туристсько-спортивні райони – потенційні дестинації – 55 районів;
3. туристсько-спортивні райони, що формують туристсько-спортивні потоки, – 11 районів.

Аналіз туристсько-спортивних районів за ступенем забезпеченості туристсько-спортивними ресурсами з різних видів спортивного туризму дає змогу виділити 4 групи районів: райони з дуже високим рівнем забезпеченості туристсько-спортивними ресурсами (40 балів і більше).

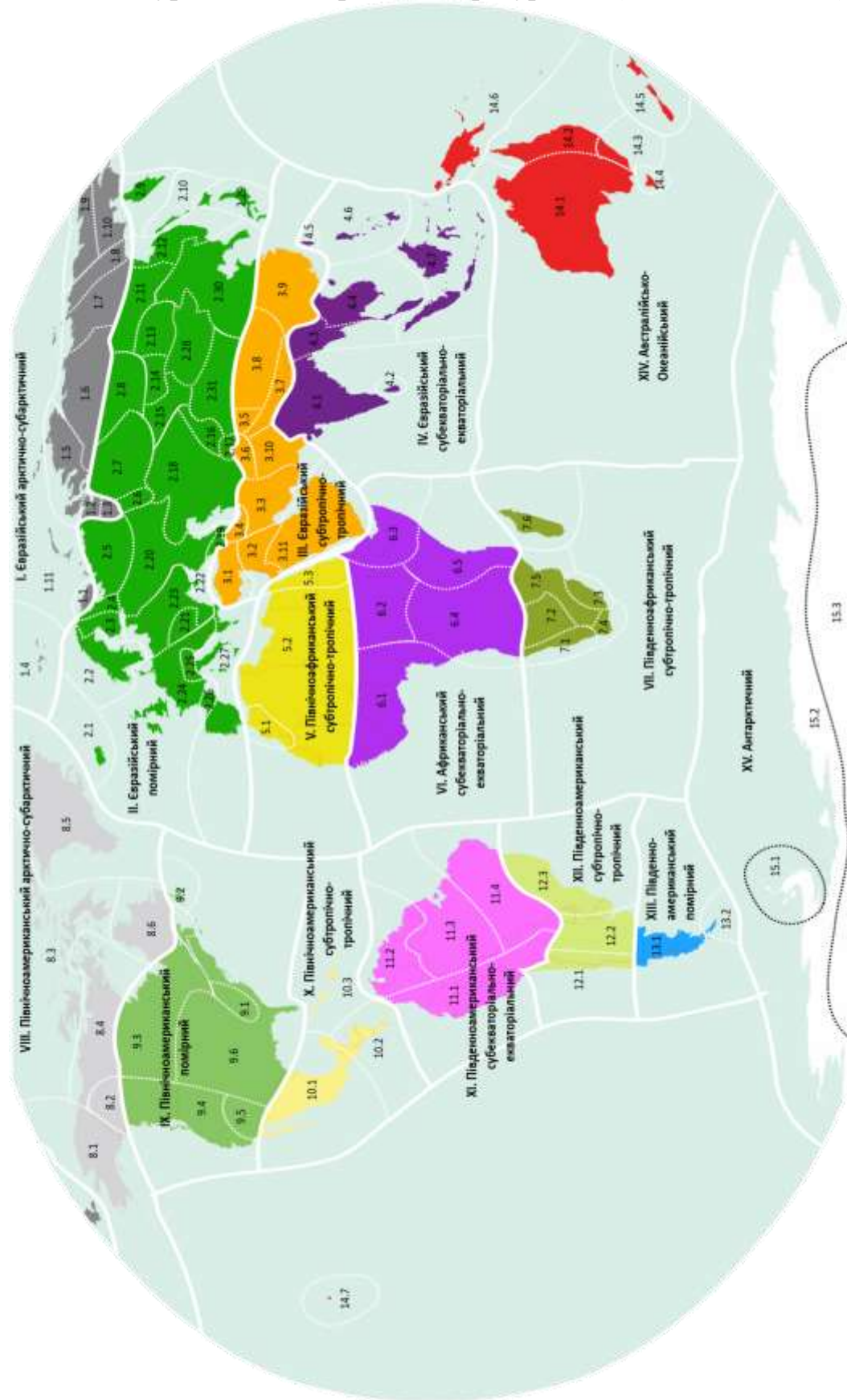

Рис. 1. Туристсько-спортивне районування світу

Таких районів 16. Це – Скандинавія, Далекий Схід, Прибайкалля, Саяни, Алтай, Тянь-Шань, Кавказ, Альпи, Піренеї, Туреччина, Атлас, Аляска, Юкон, Скелясті гори, Патагонія, Нова Зеландія. В основному це райони з широкою туристсько-спортивною спеціалізацією; райони з високим рівнем забезпеченості туристсько-спортивними ресурсами (30-39 балів). Таких районів 21. До цієї групи попали такі популярні райони як Камчатка, Памір, Гімалаї, Тибет, Східна Африка, Мексиканське нагір'я, Північні Анди, Центральні Анди тощо. В основному, це райони – з обмеженою туристсько-спортивною спеціалізацією (2-3 види туризму); райони з середнім рівнем забезпеченості туристсько-спортивними ресурсами (20-29 балів). Таких районів найбільше – 45. Більшість з них – це туристсько-спортивні райони – потенційні дестинації, хоча є й туристсько-спортивні райони-дестинації з вузькою туристсько-спортивною спеціалізацією (1-2 види туризму). Наприклад, Урал, Карпати, Крим тощо; райони з низьким рівнем забезпеченості туристсько-спортивними ресурсами (менше 20 балів). Таких районів 26. Це всі райони-донори та частина потенційних районів з вузькою туристсько-спортивною спеціалізацією.

Висновки. Таким чином, туристсько-спортивне районування світу виступає важливим підсумком суспільно-географічного дослідження спортивного туризму як геопросторового явища.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. / О.О.Бейдик. – К.: Палітра, 1998. – 130 с.
2. Дмитриевский Ю. Д. Туристские районы мира: учебное пособие / Ю.Д.Дмитриевский. – Смоленск: СГУ, 2005. – 224 с.
3. Зачиняев П.Н. География международного туризма. / П.Н.Зачиняев, Н.С.Фалькович. – М.: Мысль, 2002. – 297 с.
4. Колотуха О.В. Спортивный туризм: співвідношення понять / О.В.Колотуха. // Географія та туризм: Наук. зб. / Ред. кол.: Я.Б.Олійник (відп. ред.) та ін. – К.: Альтапрес, 2013. – Вип. 26. – С.3-13.
5. Королев А.Ю. Эталонные маршруты и оценка туристских возможностей горных территорий: Автореф. дис... канд. геогр. наук: 25.00.24. / А.Ю.Королев – Пермь, 2010. – 23 с.
6. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг: геопросторові аспекти: навчальний посібник / О.О.Любіцева. – 3-е вид., перероб. і допов. – Київ: Альтапрес, 2006. – 430 с.
7. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації (UNWTO World Tourism Organization) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.world-tourism.org>.

Список использованных источников:

1. Бейдик А.А. Словарь-справочник по географии туризма, рекреологии и рекреационной географии / А.А.Бейдик. – К.: Палитра, 1998. – 130 с.
2. Дмитриевский Ю. Д. Туристские районы мира: учебное пособие / Ю.Д.Дмитриевский. – Смоленск: СГУ, 2005. – 224 с.
3. Зачиняев П.Н. География международного туризма / П.Н.Зачиняев, Н.С.Фалькович. – М.: Мысль, 2002. – 297 с.
4. Колотуха А.В. Спортивный туризм: соотношение понятий /А.В.Колотуха. // География и туризм: Наук. сб. / Ред. кол.: Я.Б.Олійник (отв. ред.) и др. – К.: Альтапрес, 2013. – Вип. 26. –

С.3-13.

5. Королев А.Ю. Эталонные маршруты и оценка туристских возможностей горных территорий: Автореф. дис ... канд. геогр. наук: 25.00.24. / А.Ю.Королев – Пермь, 2010. – 23 с.
6. Любичева О.А. Рынок туристических услуг: геопространственные аспекты: учебное пособие / О.А.Любичева. – 3-е изд., Перераб. и дополн. – Киев: Альтапрес, 2006. – 430 с.
7. Официальный сайт Всемирной туристической организации (UNWTO World Tourism Organization) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.world-tourism.org>.

References:

- 1.Beydyk O.O. Slovník-dovidník z heohrafiyi turyzmu, rekreatohiyi ta rekreatsiynoyi heohrafiyi. / O.O.Beydyk. – K.: Palitra, 1998. – 130 s.
- 2.Dmytryevskyy Yu. D. Turyst-skye rayoni myra: uchebnoe posobyе / Yu.D.Dmytryevskyy. – Smolensk: S·HU, 2005. – 224 s.
- 3.Zachynyaev P.N. Heohrafiya mezhdunarodnoho turyzma. / P.N.Zachynyaev, N.S.Fal'kovych. – M.: Misl', 2002. – 297 s.
- 4.Kolotukha O.V. Sportyvnyy turyzm: spivvidnoshennya ponyat' / O.V.Kolotukha. // Heohrafiya ta turyzm: Nauk. zb. / Red. kol.: Ya.B.Oliynyk (vidp. red.) ta in. – K.: Al'tapres, 2013. – Vyp. 26. – S.3-13.
- 5.Korolev A.Yu. Etalonnye marshruti y otsenka turystskykh vozmozhnostey hornikh terrytoryy: Avtoref. dys... kand. heohr. nauk: 25.00.24. / A.Yu.Korolev – Perm', 2010. – 23 s.
- 6.Lyubitseva O.O. Rynok turystychnykh posluh: heoprosorovi aspekty: navchal'nyy posibnyk / O.O.Lyubitseva. – 3-e vyd., pererob. i dopov. – Kyuyiv: Al'tapres, 2006. – 430 s.
- 7.Ofitsiynnyy sayt Vsesvitn'oyi turystychnoyi orhanizatsiyi (UNWTO World Tourism Organization) [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.world-tourism.org>.